

*ЧАБАНЕНКО Микола Миколайович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ*

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ ТОВАРОВИРОБНИК ЯК АГРАРНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Аграрно-правові категорії являють собою найбільш узагальнені специфічні поняття, що ними послуговується аграрно-правова наука та практика нормативно-правового регулювання аграрних відносин. Аграрно-правові категорії мають багатогранне значення для теорії аграрного права і нормотворчої практики. Так, аграрно-правові категорії виконують роль системоутворюючих факторів відповідної галузі права та законодавства, відображають певною мірою специфіку та єдність правового регулювання аграрних відносин, допомагають скласти цілісне уявлення про предмет цієї галузі права, її основних суб'єктів. Основні аграрно-правові категорії («сільськогосподарська діяльність», «сільськогосподарська продукція», «сільськогосподарський товаровиробник» та «сільськогосподарське підприємство»), маючи нормативне закріплення у вигляді норм-дефініцій, визначають межі дії тих чи інших норм аграрного права, забезпечуючи юридичну практику зручним інструментом кваліфікації тих чи інших відносин саме як аграрно-правових.

Усі згадані категорії характеризуються доволі міцним генетичним зв'язком в тому сенсі, що одні з них визначаються через інші. «Вершиною» такого «ланцюга» категорій є ті, що відображають особливий статус специфічних суб'єктів аграрного права. Йдеться про категорії «сільськогосподарський товаровиробник» та «сільськогосподарське підприємство». Саме через відповідність суб'єктів права критеріям цих категорій відбувається їх включення до суб'єктного складу цілої низки аграрних правовідносин.

З огляду на теоретико-практичну значущість аграрно-правових категорій та наявність різного їх розуміння в доктрині аграрного права, а головне – різного їх нормативного відображення у джерелах аграрного права, актуальним є подальше дослідження цих категорій.

Як вірно зазначається в спеціальній літературі, термін «сільськогосподарський товаровиробник» є збірним для різних форм ведення господарювання в аграрному секторі економіки. Раніше таким збірним поняттям було поняття «сільськогосподарське підприємство», що в рівній мірі відносилось до кожної з двох основних форм ведення аграрного виробництва – і до колгоспів, і до радгоспів [1, с. 98]. У даний час статус сільськогосподарського товаровиробника є проявом спеціальної правоздатності суб'єктів аграрних правовідносин [2, с. 37].

У найзагальнішому розумінні під сільськогосподарським товаровиробником розуміють фізичну або юридичну особу, яка займається виробництвом товарної сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією [3, с. 143].

На переконання О.В. Гафурової, сільськогосподарським товаровиробником слід вважати особу, яка займається вирощуванням, відгодівлею, виловлюванням або збиранням (заготівлею) сільськогосподарської продукції [4, с. 58].

Більш широко розглядувану категорію характеризує В.С. Єлісеєв, який зазначає, що сільськогосподарськими товаровиробниками є організація, індивідуальний підприємець, фермерське господарство, а також громадянин, що веде особисте підсобне господарство, які здійснюють виробництво сільськогосподарської продукції, її первинну й наступну (промислову) переробку [5, с. 101].

Визначення категорії «сільськогосподарський товаровиробник» міститься і в законодавстві України. Так, згідно пп. 14.1.235. п. 14.1. ст. 14 Податкового кодексу України [6], ст. 1 Закону України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» [7],

сільськогосподарським товаровиробником визнається юридична особа незалежно від організаційно-правової форми, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції та (або) розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснює операції з її постачання. Однак слід звернути увагу на некоректність наведеного визначення, оскільки у даному випадку сільськогосподарський товаровиробник ототожнюється із юридичною особою, тобто сільськогосподарським підприємством. Проте категорії «сільськогосподарський товаровиробник» та «сільськогосподарське підприємство» мають різний зміст та значення.

Вважаємо, що більш правильне визначення поняття «сільськогосподарський товаровиробник» міститься у ст. 1 Закону України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років» [8], згідно якого таким товаровиробником є фізична або юридична особа, яка займається виробництвом сільськогосподарської продукції, переробкою власновиробленої сільськогосподарської продукції та її реалізацією. Проте слід зазначити про відсутність у цьому визначенні вказівки на товарний характер названого аграрного виробництва. Більше того, можна погодитися із Я.З. Гаєцькою-Колотило, що сільськогосподарські товаровиробники, враховуючи сезонність виробництва сільськогосподарської продукції, можуть займатися й іншими видами діяльності (виконувати роботи, надавати послуги тощо), що не заборонені законом [2, с. 36].

Звернемо увагу й на те, що окремі вчені наряду з категорією «сільськогосподарський товаровиробник» оперують поняттям «сільськогосподарський виробник». Так, наприклад, останнім пропонується вважати фізичну або юридичну особу, яка здійснює виробництво і самостійну переробку власновиробленої продукції рослинництва і тваринництва [9, с. 87].

Поняття «виробник сільськогосподарської продукції» використовується і в законодавстві України. Так, ним доволі широко оперує Закон України «Про

сільськогосподарську кооперацію» [10], при цьому не розкриваючи його змісту. А визначення цього поняття закріплено у ст. 1 Закону України «Про сільськогосподарський перепис» [11], згідно якої виробники сільськогосподарської продукції – це юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання та їх відокремлені підрозділи, фізичні особи (фізичні особи-підприємці, домогосподарства), які займаються сільськогосподарською діяльністю, передбаченою класифікацією видів економічної діяльності, мають у володінні, користуванні або розпорядженні землі сільськогосподарського призначення чи сільськогосподарських тварин.

Дещо інші підходи до визначення поняття «сільськогосподарський товаровиробник» застосовуються в законодавстві Російської Федерації. Так, згідно п. 1 ст. 3 Федерального Закону «О развитии сельского хозяйства» [12] сільськогосподарським товаровиробником вважається організація, індивідуальний підприємець, що здійснює виробництво сільськогосподарської продукції, її первинну та наступну (промислову) переробку за умови, що в загальному доході сільськогосподарського товаровиробника частка від її реалізації становить не менше ніж 70% протягом календарного року. Як вказується в спеціальній літературі, перелік сільськогосподарських товаровиробників міститься у п. 2 ст. 3 цього Закону, проте спірним є включення до їх кола особистих підсобних господарств громадян й споживчих кооперативів [1, с. 102]. Згідно постанови Уряду Російської Федерації «Об отнесении видов продукции к сельскохозяйственной продукции и к продукции первичной переработки, произведенной из сельскохозяйственного сырья собственного производства» [13] до сільськогосподарської відноситься у тому числі продукція рибна, вилов риби й інших водних біоресурсів риболовецькими артілями (колгоспами)», а також «вилов риби й інших водних біологічних ресурсів місто- й селищеутворюючими російськими рибогосподарськими організаціями [1, с. 103].

Визначення поняття «сільськогосподарський товаровиробник» можна знайти у положеннях права ЄС щодо структурної політики. Поняття

«сільськогосподарський товаровиробник» не обмежується фізичними особами, адже ним також охоплюються юридичні особи, що займаються сільськогосподарським виробництвом [14, с. 43].

Якщо ми звернемося до законодавства в межах СОТ, то Угода про сільське господарство не містить визначення виробника сільськогосподарської продукції. Як вказується в юридичних дослідженнях, це обумовлено тим, що угода пов'язує отримання державної підтримки в сільському господарстві не стільки зі статусом суб'єкта, а скільки з фактом виробництва сільськогосподарської продукції. По суті єдиним критерієм віднесення того чи іншого суб'єкта до товаровиробників сільськогосподарської продукції є здійснення діяльності з виробництва продукції, що згадується у Додатку 1 до Угоди. У той же час не вказано, чи повинен цей вид діяльності бути основним, протягом якого періоду він має здійснюватися, який обсяг виручки повинен отримувати виробник від реалізації сільськогосподарської продукції, не визначено навіть, чи повинен сільськогосподарський виробник бути комерційною організацією й загалом юридичною особою. Виходячи з аналізу пункту 8 (б) Додатку 2 до Угоди, для віднесення до виробників сільськогосподарської продукції не має значення категорія земель, що використовується для сільськогосподарського виробництва. Проте, беручи до уваги, що необхідною умовою виробництва сільськогосподарської продукції є використання земель, наявність прав на землю також можна розглядати як ознаку виробника сільськогосподарської продукції з позицій СОТ [15, с. 419–420].

Висновки. Викладене щодо категорії «сільськогосподарський товаровиробник» дозволяє підсумувати наступне. Це поняття є найбільш широким й охоплює собою як сільськогосподарські підприємства (юридичних осіб), так і фізичних осіб, що займаються сільськогосподарською діяльністю, виробляють (вирощують) сільськогосподарську продукцію (у її широкому розумінні), здійснюють переробку власновиробленої продукції та її реалізацію. При цьому для віднесення тієї чи іншої особи до категорії

сільськогосподарського товаровиробника обсяг здійснюваної нею сільськогосподарської діяльності значення не має.

У цілому слід погодитися з Н.О. Багай у тому, що особливо важливим є усунення розбіжностей між законодавчими визначеннями понять «сільськогосподарське підприємство» та «сільськогосподарський товаровиробник», які мали б співвідноситися як часткове та загальне. Належне законодавче регулювання правового становище сільськогосподарських підприємств може бути забезпечене спеціалізованими нормативно-правовими актами аграрного законодавства [16, с. 55].

Більше того, чіткого закріплення у законодавстві України потребують усі наведені аграрно-правові категорії, – «сільськогосподарська діяльність», «сільськогосподарська продукція», «сільськогосподарський товаровиробник» та «сільськогосподарське підприємство», що сприятиме не лише удосконаленню правового регулювання аграрних відносин, а й належному правозастосуванню.

Список використаних джерел:

1. Аграрное право : учебник : в 2 кн. / Ю.Н. Андреев, Г.Е. Быстров, Б.А. Воронин и др.; отв. ред.: Г.Е. Быстров, Б.А. Воронин. – Екатеринбург : Урал. аграр. изд-во, 2013. – Кн. 1 : Часть общая. – 352 с.
2. Гаєцька-Колотило Я.З. Аграрне право України : навч. посіб. / Я.З. Гаєцька-Колотило, Н.В. Ільків. – К. : Істина, 2008. – 184 с.
3. Уркевич В.Ю. Теоретичні проблеми правового регулювання аграрних відносин / В.Ю. Уркевич // Правове регулювання екологічних, аграрних та земельних відносин в Україні: сучасний стан і напрями вдосконалення : монографія / За ред. А.П. Гетьмана та В.Ю. Уркевича. – Х. : Право, 2012. – С. 105–153.
4. Гафурова О. Сільськогосподарська діяльність (сільськогосподарське виробництво) як об'єкт аграрних правовідносин / О. Гафурова // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 4. – С. 56–59.

5. Елиссев В.С. О содержании термина «сельскохозяйственный товаропроизводитель» / В.С. Елиссев // Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування в Україні та країнах СНД : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (10-11 вересня 2010 р., м. Луцьк). – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. – С. 97-102.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 92. – Ч. 1. – Ст. 3248.
7. Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою : Закон України від 09.02.2012 № 4391-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 41. – Ст. 491.
8. Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 років : Закон України від 18.01.2001 № 2238-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 11. – Ст. 52.
9. Аграрне право України : підручник / В.М. Єрмоленко, О.В. Гафурова, М.В. Гребенюк та ін.; за заг. ред. В.М. Єрмоленка. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 608 с.
10. Про сільськогосподарську кооперацію : Закон України від 17.07.1997 № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
11. Про сільськогосподарський перепис : Закон України від 23.09.2008 № 575-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 9. – Ст. 115.
12. О развитии сельского хозяйства : Федеральный закон от 29.12.2006 № 264-ФЗ // Собрание законодательства РФ. – 2007. – № 1 (1 ч.). – ст. 27.
13. Об отнесении видов продукции к сельскохозяйственной продукции и к продукции первичной переработки, произведенной из сельскохозяйственного сырья собственного производства : Постановление Правительства РФ от 25.07.2006 № 458 // Собрание законодательства РФ. – 2006. – № 31 (2 ч.). – ст. 3500.
14. Бурлака С.І. Поняття «сільськогосподарська продукція» у праві Європейського Союзу / С.І. Бурлака // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природоресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики : матер.

Міжнар. наук.-практ. конф. (21-22 травня 2010 р., м. Біла Церква). – Біла Церква : Білоцерківський нац. аграрний ун-т, 2010. – С. 42–44.

15. Скородулина А.М. Понятие «производитель сельскохозяйственной продукции» с учетом принципов и правил ВТО / А.М. Скородулина // Концептуальные основы развития национальных правовых систем в контексте процессов глобализации и региональной интеграции: постсоветский опыт и перспективы устойчивого развития : мат. Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 7-8 окт. 2001 г. / редкол.: С.А. Балашенко (гл. ред.) и др. – Минск : Изд. центр БГУ, 2001. – С. 418–420.

16. Багай Н.О. Законодавче регулювання правового становища сільськогосподарських підприємств / Н.О. Багай // Сучасні проблеми аграрного і природоресурсного права : міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 30-31 жовтня 2009 р.) : зб. наук. пр. / за заг. ред. В.М. Єрмоленка та ін. – К. : ІРІДІУМ, 2009. – С. 53–56.